

Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Sosyolojinin Dünü ve Bugünü

Past and Present of Sociology in Türkiye on the 100th Anniversary of the Republic

İhsan Çapcıoğlu

Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi
Prof. Dr., Ankara University, Divinity Faculty, Sociology of Religion
Ankara, Türkiye

E-posta: ihsançapcıoğlu@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-4796-5232

Ramazan Çınar

Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İslami ilimler Fakültesi, Din Sosyolojisi
Dr., Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Sociology of Religion
Kırıkkale, Türkiye

E-posta: mramazancınar@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4126-4187

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makale / Research Article

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Kış-Aralık/Winter-December

Geliş/Received: 03 Kasım/November 2023

Kabul/Accepted: 21 Aralık/December 2023

Yayın/Published: 30 Aralık/December 2023.

Atıf/Cite As

Çapcıoğlu, İhsan-Çınar, Ramazan. "Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Sosyolojinin Dünü ve Bugünü". *Demokrasi Platformu Dergisi*, (2023), 12/39, 302-326.

İntihal/Plagiarism

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi ve intihal tespit edilmemiştir. /This paper was checked for plagiarism. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (İhsan Çapcıoğlu-Ramazan Çınar)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

Yazar Katkıları / Author Contributions: İhsan Çapcıoğlu % 55-Ramazan Çınar % 45

Web: <https://www.demokrasiplatformu.com/dergi>

E-mail to: demokrasiplatformudergisi@gmail.com **Publisher** Serkan Yorgancılar, Ankara-Türkiye.

Öz

Türkiye'de sosyoloji bilimi, 100 yılı aşkın bir sürede önemli evrimler geçirerek zengin bir tarihsel gelişim serüvenine sahip olmuştur. Bu makalede, sosyoloji biliminin Türkiye'deki yolculuğu irdelenirken, disiplinin nasıl şekillendiği ve hangi dönemsel geçişleri yaşadığı ele alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Türk toplumunun geçirdiği toplumsal dönüşümlere çareler üretmek amacıyla önemli bir araç olarak görülen ilm-i içtimaiyatın köklerinin atıldığı, Cumhuriyet döneminde ise önemli bir ivme kazanarak kurumsallaşan bu kürsünün toplumsal değişim ve modernleşme süreçlerine yönelik anlayışlar geliştirildiği görülmüştür. Bu çalışmada, Fransa'da Sorbonne Üniversitesi'nde ilk müstakil sosyoloji kürsüsünün kurulmasından bir yıl gibi kısa bir süre sonra Türkiye'de Ziya Gökalp öncülüğünde kurulan ve dünyadaki ilk örnekler arasında gösterilen Türk sosyolojisi kürsüsünün kurumsal gelişimine odaklanılarak, bu alanda öncü isimlerin çabaları ve sosyoloji disiplininde yürütülen eğitim ve araştırmaların toplumsal sorunları anlama ve çözmeye yönelik katkıları ele alınmıştır. Bu süre zarfında sosyoloji biliminin, toplumsal yapı, kültürel dinamikler ve siyasi gelişmelerle birlikte şekillenerek, Türkiye'nin sosyal bilim sahnesinde önemli bir aktör haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda sosyoloji biliminin Türkiye'deki siyasi ve kültürel gelişmelerle olan etkileşimi incelenerek, bu etkileşimlerin yön verdiği sosyolojik düşüncenin evrimi üzerinde durulmuştur. Çalışma, Türkiye'de sosyoloji biliminin geçirdiği aşamalara ışık tutarken, aynı zamanda disiplinin gelecekteki potansiyellerini de değerlendirmektedir. Bu bağlamda, sosyolojinin Türkiye'deki toplumsal dinamiklere nasıl katkı sunabileceği ve gelecekteki araştırma ve eğitim alanlarında nasıl şekillenebileceği konularında fikirler sunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılında sosyoloji biliminin serüveni, geçmişin ışığında geleceği anlamak adına önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji Tarihi, Türkiye'de Sosyoloji, Türk Sosyologlar, 100. Yıl.

Abstract

In Turkey, the science of sociology has undergone significant evolutions over a period of more than 100 years, forming a rich history and developmental journey. This article delves into the journey of sociology in Turkey, exploring how the discipline took shape and experienced various transitional phases. In the final years of the Ottoman Empire, the roots of the science of social affairs, known as "ilm-i içtimaiyat," were established with the aim of providing solutions to the societal transformations experienced by Turkish society. During the Republic era, this platform gained institutionalization, becoming a significant tool for developing understandings of societal change and modernization processes. The article focuses on the institutional development of the

Turkish sociology department, which was established under the leadership of Ziya Gökalp shortly after the creation of the first independent sociology department at Sorbonne University in France. It is among the first examples of sociology departments globally. The efforts of pioneering figures in this field and the contributions of education and research in sociology to understanding and solving societal problems are highlighted. Throughout this period, sociology as a science has shaped itself in conjunction with social structures, cultural dynamics, and political developments, establishing Turkey as a noteworthy player in the field of social sciences. Examining the interaction between sociology and the political and cultural periods in Turkey, the article emphasizes how these interactions have directed the evolution of sociological thought in the country. While shedding light on the stages undergone by the science of sociology in Turkey, the article also evaluates the future potentials of the discipline. It presents thoughts on how sociology can contribute to Turkey's societal dynamics and how it might shape future research and educational areas. In the centennial year of the Republic of Turkey, the journey of sociology provides a crucial reference point for understanding the future in the light of the past.

Keywords: History of Sociology, Sociology in Türkiye, Turkish Sociologists, 100th Anniversary.

Giriş

Türkiye'de sosyoloji biliminin kökleri Osmanlı son dönem aydınlarının çabalarıyla başlayan ve onların izinde devam eden, geçmişi ve gelişimi, toplumsal değişimin etkisi ve toplumsal bilimlere duyulan ihtiyaç gibi hususların bir araya geldiği uzun bir tarihsel süreçte şekillenmiştir. Bu bilim dalının ülkemizdeki serüveni hem yerel hem de uluslararası etkilerle harmanlanmış toplumsal değişimlerin ve ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkmış; konuyla ilgili literatüre katkıda bulunan pek çok düşünür ve akademisyen tarafından yönlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadarki 100 yıllık süreçte sosyoloji biliminin yolculuğunun incelenmesi amacıyla kaleme alınan bu yazı, toplum biliminin birlikte şekillendiği olay ve olgulardan bağımsız düşünülmemeyeceğini ortaya koymaktadır. Zira sosyolojinin Batı'da başlayan ve dünyanın her bölgesinde uyandırdığı büyük ilgiye paralel olarak Türkiye'de de devam eden yolculuğu, çeşitli düşünürlerin dönemleri içerisinde gerçekleşen toplumsal olaylara ve toplum bilimine ilişkin olgulara yönelik katkılarıyla şekillenmiştir. Türk sosyolojisinin temel taşları olarak anılan şahsiyetler arasında Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin gibi öncü

isimler sayılırken, daha sonraki dönemlerde birçok kişi ülkemizde sosyolojinin gelişimine kendi dönemleri ve ilgi alanları çerçevesinde nitelikli katkılarda bulunmuştur. Bu yazı, Türk sosyolojisinin gelişimini ve temel kilometre taşlarının ana hatlarıyla incelenmesini amaçlamaktadır. Türkiye'de sosyoloji biliminin geçirdiği tarihi süreci ele alan pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlar arasında Hilmi Ziya Ülken'in sosyolojinin ilk kırk yılını ele alan makalesi¹ ile *Sosyolojinin Problemleri* adlı eserinin giriş kısmında Türkiye'de sosyoloji biliminin elli yıllık serüvenine yer verdiği yazısı², kendisinin hem Türk sosyolojisinin ilk dönemine tanıklık etmesi hem de sosyoloji literatürüne hâkimiyeti açısından önemli bir yer tutmaktadır. Ülken'in söz konusu çalışmalarından sonra yapılan çeşitli araştırmalarda da Türk sosyoloji tarihi, sosyoloji bölümlerinin değişim süreçlerini ve araştırmaların yoğunlaştığı konuları göz önünde bulundurmanın yanı sıra, dönemin siyasi olaylarına da paralel olarak farklı yıl aralıklarıyla sınıflandırılmıştır.³ Sözelimi Çelebi, Türkiye'de sosyoloji çalışmalarının kronolojik olarak değerlendirilmesinin iki şekilde yapıldığını ifade etmiştir. Buna göre sosyoloji alanındaki ilk çalışmalar 1914 yılında Gökalp'in kurduğu içtimaiyat kürsüsünden başlayarak günümüze kadar ya doğrudan tarih sırası içinde ya da bu sıra belirli dönemlere ayrılıp sınıflandırılarak inceleme konusu yapılmıştır.⁴ Çalışmamızda ise bu tasnif; başlangıç dönemi, erken dönem, kurumsallaşma dönemi, teorik gelişim dönemi ile günümüzdeki belli başlı konular çerçevesinde ele alınmış ve yıl aralıkları söz konusu dönemleri betimlemek amacıyla mümkün olduğunca geniş tutulmuştur.

1. Sosyoloji Biliminin Türkiye'ye Girişi

Sosyoloji bilimi, Avrupa'daki doğuşu ve gelişiminin ardından dönemin toplumsal olaylarını algılayıp anlamlandırmaya çalışan Türk aydınlarının ilgisini çekmiş ve Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki çalkantılı sürecin ortaya çıkardığı sorunlara çözümler üretmek amacıyla iştihakla ithal edilmiştir. Batı tecrübesinden hareketle bu yeni bilim dalının, dönemin içinde bulunduğu buhranlara çözüm üretebilecek istidada sahip olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla Türkiye'de sosyoloji biliminin doğuş aşamasında öne çıkan isimlerin ortak arayışı, yaşanan dönüşümü anlamlandırma düşüncesi olmuştur.

¹ Hilmi Ziya Ülken, "Sociology in Turkey", *Sosyoloji Dergisi* 6 (1950), 140-149.

² Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Problemleri* (İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1955), XII-XV.

³ Bkz: H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar* (İstanbul: Birey Yayıncılık, 1999).

⁴ Nilgün Çelebi, "Sosyoloji Tarihimize Kısa Bir Bakış", *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 15.

Ülkemizde sosyoloji biliminin köklerine dikkat çekmeden önce, Batı'da sosyolojinin nasıl ortaya çıktığının anlaşılması önemlidir. Bilindiği gibi 18. ve 19. yüzyıl boyunca Avrupa'da büyük toplumsal değişimler yaşanmış ve toplumsal sorunların bilimsel bir şekilde incelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Saint Simon, Auguste Comte, Emile Durkheim, George Simmel, Max Weber ve Karl Marx gibi düşünürler modern sosyoloji disiplininin temellerini atmışlardır. Toplumsal meselelerin incelenmesini konu edinen disipline ilişkin pek çok isim ortaya atılmakla birlikte *sosyoloji* (sosyal fizik) sözcüğünün genel kabul görmesi sonucu, toplum biliminin isim babası olarak Fransız düşünür Auguste Comte öne çıkmıştır. Hocası Saint Simon'un öncü çalışmalarına rağmen Comte, sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilmiş ve toplumsal hayatın bilimsel bir şekilde incelenmesi gerektiğine dair görüşleri ile anılmıştır.⁵ Comte, toplumsal değişimin yasalarını keşfetmek ve toplumu daha iyi bir şekilde yönlendirmek amacıyla toplumsal olguların incelenmesini önererek sosyolojinin bağımsız bir bilim dalı olarak gelişiminde öncü bir rol oynamıştır.⁶ Bununla birlikte aynı dönemde pek çok düşünür toplumsal olaylara ilgi duymuş ve sosyoloji biliminin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Emile Durkheim toplumsal ilişkileri ve olayları birer nesne gibi ele almış, toplumsal bağları, normları ve değerleri vurgulayarak, toplumsal dayanışma sisteminin işleyişine dikkatleri çekmiş, sanayi toplumunun önemli bir sorunu olarak gördüğü *intihar* olgusunu bilimsel veriler ışığında incelemiş, ayrıca toplumsal hayatın en önemli kurumlarından biri olan dinin kökenlerine dair *Dini Hayatın İlkeli Biçimleri* başlıklı çalışmasıyla bu bilime ilgi uyandırmıştır.⁷ Kösemihal, sosyoloji tarihini ele aldığı çalışmada Comte ve Durkheim'ı kolektif şuuru fert üstü bir varlık olarak telakki eden sosyologlar olarak sınıflandırmıştır.⁸

Max Weber, toplumsal eylemi ve sosyal ilişkileri inceleyen bir yaklaşım geliştirmiş, özellikle *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı çalışmada din ile ekonomi arasındaki etkileşimi ele almış; onun çalışmaları, sosyal yapının anlaşılmasına ve toplumsal olayların karmaşıklığına ilişkin önemli bir perspektif

⁵ Geniş Bilgi için bkz: Cemil Meriç, *Saint Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012).

⁶ Rudolf Richter, *Sosyolojik Paradigmalar* (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 42-43.

⁷ Geniş bilgi için bkz: N. Şazi Kösemihal, *Durkheim Sosyolojisi* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971).

⁸ N. Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1955), 142.

Çapcıoğlu, İhsan-Çınar, Ramazan. Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye'de Sosyolojinin Dünü ve Bugünü.

sunmuştur.⁹ Karl Marx ise toplumsal sınıflar arasındaki çatışmaları ve ekonomik faktörlerin toplumsal yapıyı nasıl etkilediğini araştırmış; onun düşünceleri, sınıf mücadelesi ve toplumsal eşitsizlik konularında derinlemesine bir anlayış sunmuştur.¹⁰

Türkiye'de sosyoloji biliminin temelleri, Batı'da sosyolojinin doğuşuna paralel bir seyir içinde şekillenmiştir. Bu süreç, toplumsal değişimin hızlandığı ve modernleşme çabalarının arttığı 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Bu dönemde, Batı'dan ithal edilen düşünce akımları Osmanlı toplumunu etkisi altına almış ve toplum bilimlerine ilgiyi artırarak sosyoloji biliminin temellerini atmıştır. Batı'daki toplumsal olaylara gösterilen söz konusu akademik ilgi sonucunda ortaya çıkan sosyoloji biliminin Türkiye'deki ilk örnekleri Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan toplumsal sorunlara yönelik çözüm arayışları çerçevesinde görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Batı Avrupa'da önemli çalışmalara aracılık eden sosyoloji disiplini, Osmanlı toplumunun hızla değişen yapısını anlamak ve eleştirel bir perspektif sunmak amacıyla Türk entelektüelleri arasında da büyük ilgi görmüştür. Bununla birlikte özellikle Comte ve takipçileri pozitivistlerin Osmanlı devlet adamları ve aydınları arasında tanınip kabul görmesi için büyük çaba göstermişler, devlet adamlarına mektuplar göndermiş¹¹ ve Jön Türklerin önde gelen isimlerini ziyaret ederek fikir teatisinde bulunmuşlardır. Bu bağlamda sosyolojinin Türkiye'ye girişinin, Osmanlı toplumunun değişimini anlama ve bu değişimlere ayak uydurabilme ihtiyacının bir sonucu olduğu ifade edilebilir. Bu ihtiyaç sonucunda ortaya çıkan çalışmalar bu bilimin ülkemizdeki ilk örnekleri olmuştur.¹²

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ortaya çıkan düşünce akımları Devlet-i Âliye'nin topraklarında yaşayan halklar arasında huzursuzluklara ve beraberinde getirdiği değişimlere neden olmuştur. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Osmanlı aydınları, Batı Avrupa'dan getirilen kitaplar ve eserler aracılığıyla sosyolojiye ilgi duymuşlar; Auguste Comte, Emile Durkheim, Herbert Spencer ve Max Weber gibi düşünürlerin eserleri Osmanlı toplumunda yaşanan buhranlara çözüm arayan aydın çevrelerdeki söz konusu ilgiyi teşvik etmiştir. Bu düşünürler,

⁹ İhsan Çapcıoğlu, "Türkiye'de Dini Hayatın Genel Görünümü", *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Dini Hayat*, ed. İ. Aycan vd. (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2023), 28.

¹⁰ Richter, *Sosyolojik Paradigmalar*, 67-76.

¹¹ İlber Ortaylı, "Mustafa Reşit ve Midhat Paşalarla A. Comte ve Pozitivistler", *Tarih ve Toplum* 14 (1985), 30-34; Mektupların çevirileri Ümit Meriç ve Mehmet Ali Meriç tarafından yapılmıştır.

¹² Enes Kabakçı, "Pozitivistlerin Türkiye'ye Girişi ve Türk Sosyolojisine Etkisi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 43-44.

toplumun bilimsel bakış açısıyla incelenmesi gerektiğini vurgulayarak Osmanlı toplumunda sosyoloji biliminin temellerinin atılmasına öncülük etmiştir.

20. yüzyılın başlarında çeşitli nedenlerle zayıflayan Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma ve modernleşme çabalarının tetiklediği bu dönüşüm sürecinde toplumsal yapıda ortaya çıkan yenilikleri anlama ve değişimlere ayak uydurabilme ihtiyacı doğmuştur. Bu süreç, sosyoloji biliminin Türkiye'de kök salmasına yönelik ihtiyacı artırmış ve dönemin aydınları toplumsal meselelerin bilimsel bir şekilde analiz edilmesinin gerekliliğini savunarak sorunların çözümüne katkı sağlamayı amaçlamışlardır. Türkiye'de sosyoloji, böyle bir dönemde şekillenmeye başlamış; Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin gibi isimler Türk toplumunun değişimini çözümlenmeye yönelik yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Türkiye'de sosyoloji biliminin öncülerinden olan Gökalp, Türk sosyolojisinin kurucusu kabul edilir. O, sosyolojiyi Türk düşünce sistemine entegre etme konusunda önemli rol oynamış ve onun çalışmaları Türk milletinin özgün karakterini anlama amacı gütmüştür. Gökalp, milletinin tarihini, kültürel değerlerini, toplumsal normlarını incelemiş ve bu çalışmalarıyla Türk toplumunun modernleşme sürecinin anlaşılmasına katkıda bulunmuştur.

Gökalp, Fransız sosyolog Emile Durkheim'in görüşlerini Türk toplumuna tanıtarak ve yerel koşullara uyumlu hale getirerek sosyolojinin Türkiye'de kök salmasına öncülük etmiştir. 1914 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Durkheim'in görüşlerine dayalı bir sosyoloji kürsüsü kurarak, sosyolojiyi Türkiye'de akademik bir disiplin olarak başlatmış ve bu kürsü aracılığıyla topluma sosyolojinin önemini anlatmaya çalışmıştır. Bu kürsü dünyadaki ilk örneklerden biri olmakla ön plana çıkmış ve Türk sosyolojisinin öncü bir karakter arz etmesini beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda kurucusu olduğu ve 1917 yılında ilk altı sayısını çıkardığı *İçtimaiyat* mecmuası ile sosyoloji bilimine dair görüşlerini yaygınlaştıran Gökalp, Batı Avrupa'da gelişen sosyal bilimlere dair tartışmalar yapmış ve bu deneyimler ona sistematik bir düşünce oluşturma fırsatı sunmuştur. Dergide Ziya Gökalp'in yanı sıra Necmettin Sadık Sadak, Halim Sabit, Ahmet Emin ve M. Zekeriya'nın yazıları ile Emile Durkheim'dan çeviriler de yer almıştır.¹³

Gökalp, sosyolojiyi "zümre" olarak tanımladığı toplumların incelenmesine yönelik bir bilim olarak ele almış ve bu yolla toplumsal yapının ayrıntılı bir

¹³ Serdar Sağlam, "Ziya Gökalp", *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) I*, ed. M. Çağatay Özdemir (Ankara: Phoenix, 2008), 161-219.

incelemesi için temel bir çerçeve oluşturmuştur. Yükselen pozitivist düşünce ve bilimsel yaklaşımların etkisi altında Türk toplum yapısının niteliklerini ve insan davranışlarını belirlemeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Sosyolojiyi Türk toplumuna uyarlama amacı taşıyan Gökalp, sosyolojinin Türk toplumuna uygulanabilirliğini savunmuştur. Bu yaklaşımıyla, Türk sosyolojisinin temellerini atmış ve Türkiye'deki gelişimine öncülük etmiştir. Pozitivist ekolü takip eden ve sosyolojik düşüncelerini bu ekol üzerine inşa eden Gökalp'in düşüncelerinin temelini toplumun bilimsel bir şekilde incelenmesi gerektiği fikri oluşturuyordu. Gökalp, Türk milletine özgü toplum bilim çalışmalarının yürütülmesinde pozitivist yöntemlerin etkin şekilde uygulanabileceğini düşünüyordu. Bu yaklaşım, Gökalp'in çalışmalarını toplumun yapısını ve gelişimini bilimsel bir şekilde analiz etme çabasına dönüştürdü. Gökalp, aynı zamanda milli kültürün korunması ve geliştirilmesi konusundaki fikirlerin de önemli bir savunucuydu. Onun düşünce sisteminde milli kültür, toplumsal kimliğin temel taşıyıcısı, toplumun korunması ve sürdürülebilirliğinin ise temel unsurudur. Gökalp, milli kültürün modernleşmenin hızlandırdığı toplumsal değişim süreçlerindeki kritik rolüne dikkat çekmiştir.¹⁴

Bu dönemde öne çıkan bir diğer aydın olan Prens Sabahattin de Türkiye'de sosyolojinin öncü isimlerinden biridir. Onun düşünce sistemi, toplumsal adalet, ekonomik eşitlik ve sosyal reformlar üzerine kurulmuştur. Sabahattin, özellikle sosyal sorunların incelenmesi ve toplumsal değişimin teşvik edilmesi konularında dikkat çekici fikirler ortaya koymuştur. Prens Sabahattin, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan siyasi ve toplumsal krizlerle ilgili eleştirel yazılar kaleme almıştır. Onun düşünceleri, toplumun ekonomik yapısı ve toplumsal sorumluluğun önemi konularında derinlemesine bir bakış açısı sunmuştur. Prens Sabahattin, Fransa'da bulunduğu süre boyunca *Science Social* ekolüne ilgi göstermiştir. Bu ekolün etkisiyle birey ve toplum konularındaki bakış açısını değiştirerek Le Play ve öğrencisi Demolins'in vurguladığı bireysellik temelli sosyoloji anlayışını benimseyerek bu ekolün sıkı bir takipçisi haline gelmiştir. Le Play ekolünün özellikle adem-i merkezîyetçilik ve bireysel girişimcilik fikirlerini savunan Prens Sabahattin, bu fikirlerin Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde etkin bir rol oynayacağını ileri sürmüştür. *Türkiye Nasıl Kurtarılabilir?* adıyla kaleme aldığı eserinde bu fikirlerini detaylıca ifade etmiştir.¹⁵ Bununla birlikte Prens Sabahattin

¹⁴ Emre Kongar, "Ziya Gökalp", *Türk Toplum Bilimcileri I*, ed. Emre Kongar (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 27-73.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz: Ali Erkul, "Prens Sabahattin", *Türk Toplum Bilimcileri I*, ed. Emre Kongar (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 75-144; Aslıhan Ögün Boyacıoğlu - Levent Boyacıoğlu, "Prens Mehmed

dikkatini Le Play ekolünün sınıflama ve sistemleri üzerine odaklamış, yöntemini ve monografi araştırmalarını ise yeterince kullanmamıştır.¹⁶

Türkiye’de sosyoloji biliminin başlangıç çalışmalarına dair Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin isimleri öne çıksa da toplumsal meselelere ilişkin çalışmalar yapan düşünürler onlarla sınırlı değildir. Söz konusu iki ismin yanı sıra dönemin aydınlarından pek çok kimse Batı’daki gelişmelere paralel olarak Türk toplumunun maruz kaldığı değişimleri incelemiş ve toplumsal sorunlara çözüm arayışında olmuştur. Nitekim Ülken, sosyoloji veya toplum üzerine Avrupaî düşüncenin Servet-i Fünuncularla başladığını ifade etmektedir. 1908-1911 yılları arasında üç cilt ve 27 sayı olarak yayımlanan *Ulum-u İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası* kurucuları Ahmet Şuayb, Rıza Tevfik ve Mehmet Cavit dönemin diğer önemli isimleri arasındadır.¹⁷ Dergide yazıları yayımlanan Hasan Tahsin, Satı Bey, Bedii Nuri, Halide Salih (Halide Edip Adivar) ve Salih Zeki de sosyolojiye dair makaleler kaleme almışlardır. Bu isimler arasında Ahmet Şuayb ismi öne çıkmaktadır. Onun yazılarının ana temasını toplumsal değişim vurgusu oluşturmuştur. Ahmet Şuayb, “Avamil-i İctimaiye” adıyla yayımladığı bir dizi makalenin yanı sıra Türkiye gibi Batı dışı modernleşmeyi temsil eden bir ülke olan Rusya’nın tarihi, toplumsal yapısı ve modernleşme sürecine dair yazılar da kaleme almıştır. Dergide Salih Zeki ve eşi Halide Salih’in, Auguste Comte’un hayatı ve eserleri üzerine telif ettikleri bir makale ile Rıza Tevfik’in Herbert Spencer’in görüşlerini inceleyen makalesine de yer verilmiştir.¹⁸

Bu düşünürler, Türk sosyolojisinin ilk örneklerini temsil eden yazılarıyla bu bilim dalının ülkemizdeki gelişimine aracılık etmişlerdir. Böylece sosyoloji, toplumsal sorunların çözümüne yönelik önemli bir araç haline gelmiş ve Türk toplumunun dönüşümünü anlama çabasında kritik bir rol oynamıştır. Sosyolojinin Türkiye’ye girişi, söz konusu öncü düşünürlerin çalışmalarıyla başlamış ve sonraki yıllarda birçok sosyoloğun katkısıyla devam etmiştir. Fransız sosyoloji geleneğinin iki önemli ekolünü ülkemize taşıyan Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin, kendilerini takip eden sonraki dönem Türk sosyologlarının da benzer şekilde söz konusu iki ekolü izleyerek gelişim göstermesine ön ayak olmuştur. Ziya Gökalp’in takipçileri onun aracılığıyla Kıta Avrupası’nın teorik sosyoloji ekolüne yönelmişler, uygulamalı

Sabahaddin Bey”, *Türkiye’de Sosyoloji (İsimler-Eserler) I*, ed. M. Çağatay Özdemir (Ankara: Phoenix, 2008), 261-319.

¹⁶ Orhan Türkdöğün, *Çağdaş Türk Sosyolojisi ve Sorunları* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2016), 295.

¹⁷ Ülken, *Sosyoloji Problemleri*, XIII.

¹⁸ Zübeyde Demircioğlu, “Türkiye’de Sosyolojik Düşüncenin Doğuşu: Düşünürler, Düşünce Çevreleri ve İlişkiler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 60/2 (2020), 661-662.

sosyoloji ekolü ise Prens Sabahattin aracılığıyla Türk Sosyolojisine dâhil olmuştur. Gökalp teorik temelleri oluştururken, Prens Sabahattin uygulamalı yaklaşımların Türk sosyolojisinde yer bulmasına katkıda bulunmuştur. Bu iki akım, Türk sosyolojisinin farklı yönlerini geliştirmiş ve farklı bakış açıları sunmuştur.

2. Türk Sosyolojisinde Erken Dönem (1920-1950)

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuyla birlikte büyük dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin sona ermesi ve modern bir Türk devletinin doğuşuyla yaşanan dönüşümlerin başlangıcını oluşturur. Cumhuriyetin ilanının ardından benimsenen laiklik ilkesi, dil devrimi ve hukuk reformları gibi bir dizi yenilik, Türk toplumunda mevcut düzenin baştan aşağı dönüşümüne kaynaklık etmiştir. Bu değişimler, toplumun yapısını temelden etkilemiş ve sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu dönem sosyoloji araştırmalarının temel motivasyonunu, yeni Türk devletinin toplum yapısının ve modernleşme dinamiklerinin incelenmesi şekillendirmiştir. Bu süreç aynı zamanda henüz başlangıç aşamasında olan sosyoloji bilimine yönelik ilgiyi de artırmıştır. Düşünürler, toplumsal sorunların ve değişimlerin bilimsel bir şekilde analiz edilmesinin gerekliliğini vurgulamış, sosyal bilimler alanındaki ilk akademik dergiler ve sosyoloji bölümleri bu dönemde kurulmuştur. Bu dönem genel hatlarıyla; Gökalp ve Sabahattin sonrası gelişmeler, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Enstitüsü'nün kuruluşu, Gökalp'in kurduğu *Sosyoloji Dergisi*'nin yeniden yayım hayatına başlaması ve bu minvalde toplumsal sorunların sistematik olarak incelenmeye başlaması şeklinde kategorize edilebilir. Batılılaşma süreçlerini anlama amacı taşıyan birçok önemli eserin ortaya çıktığı Türk sosyolojisinin bu erken dönemi, Türkiye'nin modernleşme serüveninin başlangıcını yansıtır. Bu dönemde yetişen sosyologlar, Türk toplumunun yapısını ve sorunlarını analiz etmeye çalışmışlardır. Sosyal bilimlerin Türkiye'de daha fazla yaygınlaşmasının ve kurumsallaşmasının temelleri bu dönemde atılmış ve Türk sosyolojisi bu temeller üzerinde yükselmiştir. Bu dönem, ayrıca Türk sosyolojisinin zengin tarihine ve toplumsal değişimine kaynaklık eden bir başlangıç niteliğine sahiptir.

Ulus devlet dinamiklerinin ağır bastığı dönemin başlarında yönetici otoritelerin temel aldığı görüşlerin Ziya Gökalp'in sosyoloji ekolü ile örtüşmesi, Türk sosyoloji geleneğinin de bu temelde ağırlıklı olarak şekillenmesine neden olmuştur. Yetişen pek çok isme rağmen bu süreç 1940'lı yıllara kadar yoğun şekilde devam etmiştir. Bununla birlikte sosyolojinin dünyada ilk defa lise ve yükseköğretim müfredatına eklenmesi bu disipline verilen önemin gittikçe arttığını göstermektedir. Bu dönemde

Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişme hamleleri içerisinde olması sosyoloji disiplininin araştırma alanlarını da etkilemiştir. Sözelimi Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu Cumhuriyetin ihtiyaç duyduğu temel mevzuları dikkate almış, bu amaçla işçi-işveren ilişkilerini ele alan iktisadi sosyolojiye ağırlık vermiştir.¹⁹ Tek partili dönemin sonlarına doğru sosyoloji disiplini açısından da önemli adımlar atılmış ve yenilikler için istekli kadrolar tahsis edilmiştir. 1940'larda atılan iki önemli adım Türkiye'de Sosyoloji disiplini açısından büyük gelişme kaydedilmesini sağlamıştır. Bunlardan ilki İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü'nün Hilmi Ziya Ülken'in başkanlığında yeniden aktif bir rol ifa etmeye başlaması ve onun editörlüğünde Gökalp'in kurduğu *İçtimaiyat Mecmuası*'nın devamı niteliğindeki *Sosyoloji Dergisi*'nin 1942 yılında yeniden yayım hayatına başlamasıdır.²⁰ Dergide Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Lutfi Erişçi gibi yazarların makalelerinin yanı sıra Robert Ezra Park ve Ernest Burgess gibi sosyologların çevirilerine yer verilmiştir. Dergi yayım hayatına çeşitli fasıllar vermiş olsa da günümüzde en köklü sosyoloji mecmualarından biri olarak anılmaktadır.²¹

Ziya Gökalp'in kurduğu ve Hilmi Ziya Ülken, Baykan Sezer gibi öncü isimlerin mezun olduğu İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü, Türkiye'nin zengin bilimsel birikiminin ve potansiyelinin sembolüdür. Bu kürsü, Türk sosyolojisinin gelişiminin yanı sıra ulusal düzeyde sosyal bilimlerin yükselişinde de kilit rol oynamış ve Türkiye'nin toplumsal değişim süreçlerini anlamaya çalışan birçok araştırmacının yetiştiği bir eğitim merkezi haline gelmiştir. Pek çok öncü isim, burada aldıkları eğitimle Türk toplumunu daha iyi analiz etme becerisi kazanmışlardır. Böylece İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü, Türk sosyolojisinin temellerini atmış ve sosyal bilimlerin ülkemizdeki gelişimine öncülük etmiştir.

Bu dönemdeki ikinci önemli gelişme ise İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Kürsüsü'nün yanında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde de bir sosyoloji kürsüsünün kurulmasıdır. Burada görev alan Niyazi Berkes, Behice Boran ve Muzaffer Şerif Başoğlu gibi isimler yaptıkları araştırmalarla dönemin sosyoloji literatürüne ciddi katkılar sunmuşlardır. Burada sadece teorik fikirler üretilmemiş,

¹⁹ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu* (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987), 164-184.

²⁰ Yücel Bulut - Alim Arlı, "Türkiye'de Sosyolojiyle 100 Yıl: Mirası ve Bugünü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 26; Ayrıca Hilmi Ziya Ülken'e dair kapsamlı bir araştırma için bkz: Yücel Bulut, "Çağdaş Türk Düşüncesi İçinde Hilmi Ziya Ülken", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 499-516.

²¹ Tülay Kaya, "İçtimaiyat'tan Sosyoloji'ye: İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine ve Sosyoloji Derslerine Dair", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 713-730.

aynı zamanda sosyolojinin uygulanabilirliği ve toplumsal sorunların çözümü üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Nitekim Türk sosyolojisinin erken dönemi, toplumsal meselelere dair düşünceler ortaya koyan Osmanlı aydınları ve öncü düşünürler olan Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in çalışmalarıyla başlamış ancak bu isimlerin ardından yeni isimler ve yaklaşımlar sahneye çıkmıştır. Özellikle 1940'larda Türk sosyolojisi farklı isimlerin liderliğinde gelişmeye devam etmiştir. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden biri, Türk sosyolojisinin yeni bir evresinin kapılarını aralayan Niyazi Berkes'tir.

Sosyolojinin ikinci nesildeki önde gelen temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Berkes, Gökalp²² ve Sabahattin'den aldığı ilhamla çağdaş Türk toplumunu anlama ve modernleşme sürecini analiz etme amacı taşımıştır. Ayrıca Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde modernleşme sürecinin ilk kuşak düşünürlerinden biri olarak eski rejimle olan süreklilik ve kopuş unsurlarını yakalayabilmiştir.²³ Berkes'e göre Türkiye'nin modernleşme sürecinin incelenmesi, toplumsal değişimlerin ve dinamiklerin anlaşılması bakımından vazgeçilmezdir. Bu amaçla o, özellikle siyasi değişimleri ve Türk toplumunun modernleşme sürecini ele alan eserler yazmıştır. *Türkiye'de Çağdaşlaşma* başlıklı çalışmasıyla Türk sosyolojisinin önemli bir yapıtını ortaya koymuştur. Bu eser, Türkiye'nin çağdaşlaşma ve toplumsal değişim süreçlerinden hareketle toplum yapısını ve gelecekteki yönelimlerini analiz etme amacı gütmüştür. Berkes'e göre, sosyoloji çalışmalarının bir sonucu olarak Osmanlı aydınları arasında toplumdan söz eden bir grup ortaya çıkmış ve bu durum halkın, "tebaa" ya da "reaya" olarak görüldüğü algıyı değiştirmiş ve cemiyet fikrinin yerleşmesini sağlamıştır.²⁴ Bu durumun ilk tahlilde sosyoloji biliminin Türk toplum yapısı üzerinde meydana getirdiği en önemli değişimlerden biri olduğu söylenebilir. 1940'lı yıllarda Ankara ekolünün de etkisiyle çalışılmaya başlanan köy monografileri Türkiye'nin yaşadığı değişimi ortaya koymasından dönemin sosyologlarının önemsenmiştir. Türkddoğan bu konuda Türkiye'de yapılan köy araştırmalarını pür sosyoloji ve sosyal antropoloji bilimleri açısından yapılan köy araştırmaları ve tarımsal, ekonomik ve beşerî coğrafyaya dayanarak yapılan incelemeler olarak iki ana gruba ayırmaktadır.²⁵ Bu alanda, Berkes'in 1942'de yayımladığı *Bazı Ankara Köyleri*

²² Şahin Gürsoy - İhsan Çapcıoğlu, "Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVII/2 (2006), 89-98.

²³ İbrahim Kumeç, "Niyazi Berkes: Yaşamı, Eserleri ve Osmanlı-Türk Modernleşmesi Üzerine Görüşleri", *Akademik Düşünce Dergisi* 4 (2021), 108.

²⁴ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 27-29.

²⁵ Türkddoğan, *Çağdaş Türk Sosyolojisi ve Sorunları*, 294-300.

Üzerine Bir Araştırma adlı çalışması öncü nitelik taşımaktadır.²⁶ Bunun yanı sıra Hilmi Ziya Ülken ve Behice Boran gibi isimler de bu dönemde kırsal alana yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.²⁷ Sözelimi Boran'ın şehirleşme, köy, feodalite vb. olgular üzerine yürüttüğü çalışmalar modern Türkiye'nin üzerine kurulduğu geleneksel toplum modelini ustaca irdelemekte ve bu yapıyı genel itibarıyla 'merkezi feodalite' olarak nitelendirmektedir.²⁸ Ülken, Kösemihal ve Tanyol'un birlikte kaleme aldıkları ve araştırma sahasının ekonomik, kültürel ve toplumsal yapısına yönelik detaylı bilgiler içeren *Karataş Köyü Monografisi* adlı makaleleri de bu alanda öncü çalışmalar arasındadır.²⁹

Türkiye'de sosyoloji disiplininin kurumsallaşma aşamasına geçişinde önemli bir yere sahip olan erken dönemin etkileri derinlikli olarak analiz edilmeye muhtaçtır. Dönemin siyasi olayları her ne kadar sosyoloji kürsülerinde görev alan akademisyenleri hedef almış ve bir kısmının kadroları iptal edilmiş olsa da bu dönemde gerçekleştirilen özgün çalışmaların ileriki aşamalarda sosyoloji disiplininin bilimsel yöntemlere kavuşmasında ve kurumsallaşmasında kayda değer etkileri olduğu aşikârdır.

3. Türk Sosyolojisinin Kurumsallaşması (1950-1980)

Türk sosyoloji tarihinde 1950-1980 dönemi, disiplinin kurumsal gelişimi ve çeşitlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde Türkiye; siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan köklü değişimlere sahne olmuştur. Sosyoloji biliminin Türkiye'deki serüveni siyasi gelişmelere paralel şekillenmekte ve araştırma konuları da buna bağlı değişimler göstermektedir. Bu kapsamda olmak üzere 1950 sonrasında gelişen olaylar, II. Dünya Savaşı'nın etkileri, Amerikan ekolünün güçlenmesi, iletişim teknolojilerinde yaşanan dönüşüm, köyden kente göç hareketleri, uluslararası işçi göçü ve kentleşme gibi dinamikler, dönemin sosyoloji araştırmalarına etki etmiş ve araştırma alanları çeşitlenmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan paradigma değişimi sonucunda pozitivist ekolün etkilerinin zayıflamaya, Le Play ekolünün ise güçlenerek "Science Social" savunusunun artmaya başlamasına sahne olmuştur. Bu

²⁶ Bkz: Niyazi Berkes, *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma* (Ankara: Uzluk Basımevi, 1942).

²⁷ Geniş bilgi için bkz: Recep Ertürk, "Türkiye'de Köy Sosyolojisi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 185-194.

²⁸ Behice Boran, "Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet II", *Yön* 51 (1962); Köy araştırmalarına dair ayrıca bkz: Behice Boran, "Köyde Sosyal Tabakalanma", *Yurt ve Dünya* 17 (1942); Behice Boran, "Değişme Halinde Köylerimiz", *Adımlar* 4 (1943); Behice Boran, "Köy Davası Şehirleşme Davasıdır", *Siyasi İlimler Mecmuası* 112 (1940).

²⁹ Hilmi Ziya Ülken vd., "Karataş Köyü Monografisi", *Sosyoloji Dergisi* 6 (1950), 85-103.

durumun doğal sonucu olarak araştırmalarda, 1940'larda Ankara ekolünün ortaya koyduğu araştırma metotları tercih edilmeye ve alan araştırmalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Bu dönemde Ankara ekolünün ilk örneklerini sunduğu köy monografilerine yönelik araştırmalar artmıştır. İbrahim Yasa'nın, *Hasanoğlan Köyü'nün İctimai-İktisadi Yapısı*³⁰ ve *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü: Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma*³¹ adlı çalışmaları, 25 yıl arayla aynı örneklem üzerinde yapılmış iki araştırmanın sonuçlarına dayanarak aynı köyün geçirdiği toplumsal değişim süreçleri üzerinde durmaktadır. Benzer şekilde iletişim teknolojileri ve toplumsal değişim ilişkisi üzerinde derinlikli analizler içeren araştırmalar ortaya koyulmuştur. Hilmi Ziya Ülken, Cavit Orhan Tütengil ve Tahir Çağatay gibi isimlerin öncü çalışmaları, dönemin çeşitlenen araştırma alanlarına örnek olarak verilebilir. Ayrıca göç ve kentleşme gibi olgular da araştırmacıların ilgi gösterdiği çalışma alanları olmuştur. Bu konuda Nermin Abadan Unat göç olgusuna, Mübeccel Belik Kıray ise kentleşme sürecine dair ilk çalışmaları gerçekleştiren isimlerden olmuştur. *Ereğli: Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası* başlıklı çalışmasında Kıray, kentleşme sürecinin farklı toplum tiplerindeki değişimini Ereğli örneğinde ele almıştır. Yine dönemin önemli isimlerinden biri olan Orhan Türkdoğan *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*³² adlı kapsamlı çalışması ile alana önemli katkılar sunmuş ve bunun yanı sıra gecekondulaşma süreci ile ilgili ilk araştırmaları gerçekleştirmiştir.

Bu dönemde gerçekleştirilen araştırmaların ortak özellikleri saha araştırmalarından elde edilen verilerden hareketle sosyolojik çözümlemelere yer verilmesidir. Bu tutum bahsi geçen paradigma değişiminin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ankara ekolünün kuruluş aşamasında, Amerikan ekolü çalışmalarını örnek alarak ortaya koyduğu ilk araştırmalar, bu dönem için örneklik teşkil etmiş ve Türk sosyoloji geleneğinde önemli bir kırılma meydana getirmiştir. Ayrıca bu dönemde ODTÜ ve Hacettepe Üniversitesi'nde kurulan sosyoloji kürsüleri de akademik anlamda sosyoloji disiplininin yayılımını ve araştırmacıların üniversite kadrolarında istihdam imkânı elde edebilmelerini sağlamıştır. Alanın genişlemesine katkıda bulunan bu süreç aynı zamanda Cahit Tanyol, İbrahim Yasa, Nihat Nirun, Mübeccel Belik Kıray ve Cavit Orhan Tütengil gibi Ankara ekolünün devamı niteliğindeki yeni

³⁰ İbrahim Yasa, *Hasanoğlan Köyü'nün İctimai-İktisadi Yapısı* (Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1955).

³¹ İbrahim Yasa, *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü: Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969).

³² Bkz: Orhan Türkdoğan, *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları* (İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 1977).

nesil sosyologların yetişmesine imkân tanımıştır.³³ Bu dönemde çeşitli konularda araştırmalar yapan ve Türk sosyoloji tarihine isimlerini yazdıran Şerif Mardin, Cemil Meriç, Baykan Sezer, Erol Güngör, Muzaffer Sencer, Orhan Türkdoğan, Amiran Kurtkan Bilgiseven ve Emre Kongar gibi daha pek çok sosyologdan söz edilebilir.³⁴

Türk sosyologları, ayrıca, sosyolojinin gelişimini desteklemek ve bir araya gelmek için sosyoloji dernekleri kurmaya başlamışlardır. Bu dernekler, sosyologların çalışmalarını paylaşmayı, tartışmayı ve daha fazla insanın sosyolojiye ilgi duymasını teşvik etmeyi amaçlamıştır. Esasen Türkiye’de sosyoloji bilimine ilgi gösterilmeye başlandığı ilk yıllardan itibaren dernekleşme faaliyetlerinin başladığı görülmektedir. Bununla birlikte süreklilik gösteren derneklerin sayısı oldukça azdır. Türk Sosyal Bilimler Derneği ve Sosyoloji Derneği süreklilik arz eden girişimlerin başında gelmekte ve bu dernekler Türk sosyolojisini halen aktif olarak desteklemektedir.³⁵ Bu dönem gerek paradigma değişimi sonucunda sosyoloji araştırmalarının çeşitlenmesi gerekse artan sosyoloji kürsüleri ve açılan dernekler vasıtasıyla Türkiye’de sosyoloji biliminin bağımsız bir disiplin olarak kurumsallaşmasını sağlamıştır. Türk sosyolojisinin kurumsallaşması, üniversitelerde yeni bölümlerin açılması, akademik dergilerin yayımlanması ve sosyoloji derneklerinin oluşturulması gibi adımlarla gerçekleşmiştir. Bu, Türk toplumunun hızla değişen dinamiklerini anlayıp açıklama amacı taşıyan sosyologlar için verimli bir dönemdir. Türk sosyolojisi, bu yıllarda güçlenerek Türkiye'nin sosyal, kültürel ve siyasi sorunlarını daha iyi analiz edebilmek için önemli bir araç haline gelmiştir. Dolayısıyla Türkiye’de sosyoloji biliminin gelişimi açısından bu dönem önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

4. Türk Sosyolojisinin Teorik Gelişimi (1980'lerden 2000'lere)

Türkiye’de sosyoloji biliminin geçirdiği süreç siyasi olaylardan fazlasıyla etkilenmekle birlikte geçen yıllar içerisinde üretilen akademik bilgi bu disiplinin kurumsallaşmasında oldukça etkili olmuştur. Yıllar içerisinde yaşanan tasfiyelere ve akademik yayımlara yönelik sansürlere rağmen sosyologlar çalışmalarına devam etmiş ve sosyolojik paradigmanın ilerlemesini sağlamışlardır. Ankara ekolünün ilk kadrolarının tasfiye edilmesi ve Hilmi Ziya Ülken’in İÜEF Sosyoloji Kürsüsü’nden alınması gibi hadiseler, sosyolojinin gelişimini engellememiştir. Aksine yeni

³³ Kapsamlı bir çalışma için bkz: Emre Kongar, *Türk Toplum Bilimcileri I* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993).

³⁴ Mehmet Cem Şahin, “Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi: Dönemler, Şahıslar ve Ana Yönelimler”, *İslâmî İlimler Dergisi* 12/1 (2017), 20-23.

³⁵ Kapsamlı bir araştırma için bkz: Nilgün Çelebi, “Türkiye’deki Sosyoloji Dernekleri: Süreksizliklerin Ardındaki Süreklilik”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 677-690.

paradigmalara duyulan ihtiyacı körükleyen bu gelişmeler sosyologların ilgisini geleneksel konulardan farklı arayışlara yöneltmiştir. Bu bağlamda 1980'lerden 2000'lere kadarki dönem, Türk sosyolojisinin teorik gelişimi açısından oldukça zengin bir aşama olmuştur. Bu dönemde, Türk sosyolojisi farklı teorik yaklaşımları benimseyerek toplumsal sorunların analizi konusunda önemli katkılar sunmuştur. 1980'lerin başı, Türk sosyolojisinde yeni bir teorik ve metodolojik arayış döneminin habercisi durumundadır. Batı'da ortaya çıkan yeni sosyolojik eğilimler, Türkiye'de sosyolojinin kimliği ve yöntemi konularında önemli tartışmalara yol açmıştır. Özellikle pozitivistimin, doğa bilimlerinin temel ilkelerini toplum bilimine aktarma iddiaları bu dönemde sorgulanmış ve bilimsel yöntemlerin sadece objektifliği ve kesinliği vurgulamadığı, aynı zamanda toplumsal süreçlerin bir ürünü olduğu fikri sıkça dile getirilmiştir.

Bu süreçte nesnellik konusu da tartışmaya açılmış, bilimsel yöntemlerin toplum bilimlerinde mutlak bir nesnellığı sağlayamayacağı fikri güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Bilim paradigmasındaki değişim, pozitivistime, toplum mühendisliğine ve genelleştirici bilimsel yaklaşımlara eleştirel bir bakış açısının gelişimini sağlamıştır. 1980 sonrası dönem, sosyolojik araştırmalarda özgün metotların benimsendiği bir aşamanın habercisi olmuştur. Bu dönemde gözlem, yorumlama ve söylem analizi gibi metodolojik yaklaşımlar daha fazla ilgi görmüş; Türk sosyolojisi daha çeşitli ve eleştirel bir bakış açısı kazanmıştır. Sosyolojideki söz konusu metodolojik değişimler, tümelci, pozitivist ve genelleştirici sosyoloji yaklaşımlarından tarihselci ve yorumsamacı (*hermeneutik*) perspektiflere yönelime neden olmuştur. Bilim paradigmasının evrenselcilikten tikelciliğe doğru kayması, bilimsel araştırmalarda farklı bakış açılarının ve metotların kullanılmasına imkân sağlamıştır. Bu dönemdeki değişim, Türk sosyologlarının bilimsel araştırmalara farklı bir perspektif kazandırma ve toplumsal olayları derinlemesine anlama ihtiyacını yansıtmaktadır. Bu durum, sosyolojiye getirilen eleştirel bakış açısının, toplumsal olguları daha bütüncül bir şekilde incelemeyi teşvik ettiği bir dönemi temsil etmektedir. Esasen 1980'lerden itibaren Türk sosyolojisi, geleneksel pozitivist ve genelleştirici yaklaşımlardan daha eleştirel metodolojilere yönelmiştir. Bu değişim, Türk sosyolojisinin teorik ve metodolojik gelişimine önemli katkılar sunmuştur.³⁶ Bu döneme kadar hâkim paradigma toplumsal yaşamın genel geçer kurallarını ortaya koymak yönünde iken, sonrasında bu tutucu eğilim gevşemeye ve

³⁶ Kapsamlı bir analiz için bkz: Gökhan V. Köktürk, *Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler 1980-2003* (İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013).

kesin yargıların yanında ihtimallere yönelik artmaya başlamış, toplumbilimde kanunlardan ziyade eğilimler tartışılır olmuştur.³⁷

Topluma dair her meselenin dikkatle incelenmesinin önemine dikkat çekilen bu dönemde yapılan araştırmaların çok çeşitli konularda geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Bu şekilde çeşitlenen araştırmalarda; kimlik, din, etnisite, milliyet temalarının popülerliğini korumasının yanı sıra toplumsal cinsiyet, kadın, feminizm gibi meselelerin de ilgi odağı haline geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca göç, kent, mekân, iletişim araçları, popüler kültür, gündelik hayat sosyolojisi, azınlıklar, çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi konularda yapılan araştırmaların da hatırı sayılır ölçüde artış gösterdiği görülebilmektedir. Türkiye’de sosyoloji literatürüne kazandırılan çeşitlilik bu dönemin teorik açıdan gelişiminin bir meyvesi olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte modernleşme ve küreselleşme teorileri de dönemin en ilgi çekici araştırma konuları arasında sayılabilir. Türkiye’nin modernleşme pratikleri ilk yıllardan itibaren sosyologların dikkatle incelediği ve fikir ürettiği konular olmuştur. Ancak bu dönemdeki gelişmeler ile birlikte modernleşme olgusu, batı-dışı ya da çoğul/çoklu modernlik tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Elbette çeşitli üniversitelerde sosyoloji kürsülerinin kurulması da araştırmalardaki bu çeşitliliği destekleyen bir etmen olmuştur.

Bununla birlikte Türk sosyolojisinin teorik gelişim sürecine yöneltilen önemli eleştiriler de mevcuttur. Sosyologların batı etkisinden çıkamadığı ve batılı bir sosyoloğun fikirleri ve teorileri üzerinden araştırmalar yürüttüğü yönünde tartışmalar sürmektedir. Bu konuda Kaçmazoğlu’nun Türkiye’de sosyolojinin 100 yıllık sürecine yönelik tespitlerini kaleme aldığı çalışmasında yönelttiği eleştirileri dikkat çekmektedir. Ona göre; “Türk sosyologlarının önemli bir kısmı gittikleri ülkelerin bilim anlayışlarını Türkiye’ye taşımaya devam etmiş, bu bağlamda Ziya Gökalp’in de gerisine düşmüşlerdir. Türk sosyoloji tarihinde öne çıkan bazı sosyologlar, savundukları görüşler, ürettikleri kuramlarla değil, genellikle ünlenmiş Batılı bir sosyoloğun temsilcisi olarak tanınmıştır.”³⁸

³⁷ Oğuz Arı, “Türkiye’de Anket Metoduna Dayanan Sosyolojik Araştırmalar ve Uygulama Açısından Teori ve Kavramlar”, *Türkiye’de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1971), 131.

³⁸ H. Bayram Kaçmazoğlu, “Türkiye’de Sosyolojinin 100 Yıllık Birikimi Üzerine Bazı Tespitler”, *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 34.

Kuşkusuz dönemin en önemli isimlerinden birisi Baykan Sezer'dir.³⁹ Sezer İÜEF Sosyoloji Kürsüsü'nün başında olduğu 1980'ler boyunca gerek bu bölümün daha etkin olması için gerekse Türkiye'de sosyoloji çalışmalarının gelişmesi için büyük bir gayret sarf etmiştir. Hilmi Ziya Ülken'in özverili çabalarıyla hızlı bir ivme kazanan İÜEF Sosyoloji Kürsüsü, Ülken'in 27 Mayıs darbesinin ardından tasfiye edilmesi sonucu uzun yıllar bu etkinliği yakalayamamıştır. Ancak Sezer'in kürsünün başına geçmesi İstanbul ekolünün mevcut potansiyelini verimli kullanarak nitelikli çalışmalar ortaya koymasını mümkün kılmıştır. Bu bağlamda Baykan Sezer İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken'den sonraki üçüncü kurucusu kabul edilmektedir. Nitekim Ülken'in yeniden yayım hayatına kazandırdığı *Sosyoloji Dergisi* kendisinden sonra bir süre kesintiye uğramış, Sezer ise bu dergiyi üçüncü kez yayımlamaya başlayarak Türk Sosyolojisine kazandırmıştır. Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin gelişimine ve bağımsızlığına büyük önem vermiştir. Sosyoloji disiplininin Türkiye'nin toplumsal sorunlarına katkı sağlaması gerektiğine inanan Sezer, bu alandaki araştırmaların ülkenin karşılaştığı güncel sorunlara ışık tutması gerektiğini savunmuştur. Onun temel kaygısı, sosyolojinin bağımsızlığının korunması ve sosyologların özgür ve özgün araştırmalar yapabilmesidir. Bu amaçla sosyolojinin politik veya ideolojik etkilere maruz kalmadan, bilimsel prensiplere dayalı olarak gelişmesi gerektiğini vurgulamıştır. Baykan Sezer, Türk sosyolojisinin uluslararası arenada katkı sağlayabilmesi ve tanınabilmesi için bilimsel bağımsızlığın kritik öneme sahip olduğuna inanmıştır.⁴⁰ Öyle ki Kayalı, dünya görüşleri farklı olsa da Türkiye'de sosyoloji yapmanın bilincinde olan iki sosyologdan birinin Niyazi Berkes diğeri ise Baykan Sezer olduğunu ifade etmektedir.⁴¹

Bu dönemde büyük oranda kurumsallaşmış olan köklü sosyoloji geleneğinin etkisiyle Türkiye'de yetişen sosyologların sayısı da artmıştır. Korkut Tuna, Bahattin Akşit, Nilüfer Göle, Kurtuluş Kayalı, Beylü Dikeçligil, Nilgün Çelebi ve Müzeyyen Aytül Kasapoğlu gibi sosyologlar bu dönemde sosyal teorinin gelişimine katkı sunan isimler olmuştur.⁴² Özellikle Nilüfer Göle'nin modernleşme pratiklerini sorgulayan çalışmaları sadece akademide değil, halk nezdinde de takip edilen ve dikkat çeken

³⁹ Baykan Sezer'in kendi yazılarını ve onunla ilgili kaleme alınan literatürü derleyen kapsamlı bir bibliyografya çalışması için bkz: Ertan Eğribel, "Baykan Sezer Kaynakçası", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 611-632.

⁴⁰ Geniş bilgi için bkz: Ertan Eğribel - Ufuk Özcan, "Baykan Sezer", *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) II*, ed. M. Çağatay Özdemir (Ankara: Phoenix, 2008), 491-522.

⁴¹ Kurtuluş Kayalı, "Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 38-39.

⁴² Bkz: M. Çağatay Özdemir (ed.), *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) II* (Ankara: Phoenix, 2008).

eserler arasında yer almıştır. Göle, modernleşme pratiğini, geleneksel yaklaşımlardan farklı bir açıdan inceleyen ve özel yaşamın, mahremiyetin dönüşümünü merkeze alan çalışmalarıyla bilinir. Modernleşme genellikle ekonomik büyüme, siyasi değişimler, kentsel dönüşüm ve benzeri sosyo-politik faktörlerle bağdaştırılır. Ancak Göle, Türkiye'nin modernleşme deneyimini, modernizmin daha kapalı bir yönü olan özel yaşamın ya da mahremiyetin dönüşümü üzerinden ele almıştır. *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme* adlı eserinde, Türkiye'nin modernleşme tarihini farklı bir bakış açısıyla incelemiştir. Ona göre mahremiyetin dönüşümü, özel yaşam alanlarının modernleşme sürecindeki etkileyici ve benzersiz bir yönünü temsil eder.⁴³

Çalışmalarında pozitivist epistemolojiye dayalı sosyoloji anlayışına eleştiriler getiren ve yeni teorik çerçeveler sunan Göle, Türk modernleşmesini de bu bakış açısıyla özel yaşam perspektifinden anlamaya odaklanır. Ona göre genellikle görmezden gelinen veya göz ardı edilen bu mahrem dönüşüm, Türk toplumunun modernleşme yolculuğunda merkezi bir rol oynar. Geleneksel mahremiyet anlayışı, modernleşme süreci içerisinde ekonomik, siyasi ve kültürel değişimlerle birlikte evrimleşir. Bu durum hem kadınların hem de erkeklerin aile içi ilişkilerinden, cinsellikten, dinin rolünden ve özel yaşamlarının diğer yönlerinden beklentilerini etkileyen bir dönüşümü içerir. Göle, Türk modernleşmesini bu yeni perspektiften ele alarak, toplumun mahrem alanlarındaki değişimin, modernleşme sürecinin temel bir bileşeni olduğunu savunmuştur. Bu bakış açısı, sadece Türkiye'nin modernleşme hikayesine değil, aynı zamanda modernizmin küresel bir fenomen olarak anlaşılmasına da katkıda bulunur. Mahremiyetin modernleşme sürecindeki bu özel yönü, modernizmin farklı boyutlarını inceleyen geniş bir literatüre katkıda bulunmuştur.

Özetle Türkiye'de sosyoloji disiplininin yalnızca pozitivist anlayışla ele alınmaması ve toplumsal yapının karmaşıklığının derinlemesine bakış açısıyla incelenmesi gerektiği düşüncesinin ön plana çıktığı bu dönem zengin bir tartışma zemini oluşturmuş ve Türk sosyolojisinde sosyal teorinin gelişimine nitelikli katkılar sunmuştur. Köktürk'ün Türk sosyolojisinin metodolojik yönelimlerini kronolojik olarak ele aldığı çalışmasında da ifade ettiği gibi; "1980 sonrası dönemi Türk

⁴³ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme* (İstanbul: Metis Yayınları, 1992), 36-39.

sosyolojisinde metodolojik olarak bir hareketlenme yılları olarak tanımlamak mümkündür.”⁴⁴

5. Türk Sosyolojisinin Bugünü ve Geleceği: Yeni Yönelimler ve İmkânlar

Türk sosyolojisi, zengin tarihi, köklü akademik geleneği ve çeşitli toplumsal dinamikleri inceleme potansiyeli ile dikkat çeken bir ivme kazanmıştır. Sosyologlar, geçmişten günümüze toplumsal sorunları anlama, açıklama ve çözümleme amacıyla çeşitli yöntemler ve teoriler geliştirmişlerdir. Bununla birlikte post-hümanizm tartışmalarının yaşandığı günümüz dünyasında değişen toplumsal koşullar, kültürel dinamikler ve teknolojik gelişmeler karşısında yeni yönelimler ve zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Çağdaş toplumların karmaşık doğası, sosyologlar için sürekli olarak ilgi çekici ve meydan okuyucu bir alan olmuştur. Günümüzdeki toplumsal sorunlar ve inceleme alanları, hızla değişen dünya koşulları ve toplumsal dinamiklerce şekillenmektedir. Dolayısıyla sosyologlar, çeşitlenen toplumsal olguların karmaşıklığını anlamak ve sorunlarla başa çıkmak için yeni yaklaşımlar ve teoriler geliştirmek durumundadır. Bu durum Türk sosyolojisinin de bir bakıma geçmişle hesaplaşması ve alana hâkim olan pozitivist bakış açısının zayıflamasını sağlamıştır. Yöntem üzerine yaşanan tartışmalar, araştırmalarda nicel paradigmanın yanı sıra nitel yöntem ve tekniklerin de hatırı sayılır ölçüde görünür olmasını sağlamıştır. Anlayıcı-yorumlayıcı paradigmanın alan araştırmalarında tercih edildiği ampirik ve etnografik çalışmalar giderek artmıştır.⁴⁵

Teknolojik ilerlemeler, özellikle sosyal medyanın yükselişi, sosyoloji disiplinine yeni bir araştırma alanı açmıştır. Dijital çağın baş döndürücü gelişimi, internetin hızla yaygınlaşması, sosyal medyanın etkisi, özel hayatın dijitalleşmesi gibi faktörler, yeni toplumsal sorunların ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Dijitalleşme; siber zorbalık, çevrimiçi gizlilik, siber suçlar, yapay zekâ etiği gibi alanlarda sosyologların çalışmalarına ilham vermektedir. Sosyal medya platformları, toplumsal iletişim, kültürel alışkanlıklar ve bilgi akışı üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Sosyologlar, dijital dönüşümün toplumsal dinamikler üzerindeki etkisine büyük bir ilgiyle yaklaşmaktadır. Dijitalleşmenin siyaset, kültür, bireysel kimlikler ve toplumsal hareketler üzerindeki etkileri, geleceğin Türk toplumunu şekillendiren faktörlerden

⁴⁴ Gökhan V. Köktürk, “Türk Sosyolojisinde Metodolojik Yönelimler”, *Sosyoloji Konferansları* 52 (Şubat 2015), 185.

⁴⁵ Bulut - Arlı, “Türkiye’de Sosyolojiyle 100 Yıl”, 28-29.

biri olacaktır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin fırsat ve riskleri üzerine yapılan araştırmalar, bu süreci daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Çağdaş toplumsal meseleler oldukça çeşitlenmiş olmakla birlikte toplumsal dinamikler de yerel olmaktan çıkmış ve küresel boyutlara ulaşmıştır. Küreselleşme, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, uluslararası ticaret ve siyasi ilişkilerdeki değişimler ulus devletlerin kültürel egemenliklerini sınırlandırmıştır. Günümüzde ulus devletler hem içsel hem de dışsal dinamiklerle başa çıkmak için esneklik ve iş birliği gerektiren karmaşık bir denklemin merkezindedir. Bu bağlamda Türk sosyolojisi, Ziya Gökalp'in fikri inşasında rol oynadığı modern Türkiye'nin kurulduğu dönemden çok daha farklı koşullarla karşı karşıyadır. Bugün sosyologlar için bu denklemin çözümlenmesine katkıda bulunacak yeni araştırma alanları açılmaktadır.⁴⁶

Günümüz toplum bilim konuları arasında yalnızca Türkiye'de değil tüm dünyada küresel çapta akademik ilginin odağında göç ve mültecilik olguları yer almaktadır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye, yeni bir ulus devlet modeli inşa etmiş; farklı coğrafyalardan gelen, çeşitli etnik kökenlere, dinî inançlara ve kültürel kimliklere sahip insanları bir arada yaşatan bir toplumsal tecrübeye ev sahipliği yapmıştır. Bu durum, ülkemizi zengin bir kültürel mirasın taşıyıcısı kılmıştır. Ancak son yıllarda uluslararası göç ve yerinden edilme gibi karmaşık sorunlarla başa çıkmada büyük zorluklar yaşanmasının önüne geçilememiştir. Türkiye, özellikle yakın coğrafyasında meydana gelen insan hareketliliği neticesinde büyük bir mülteci akınına sahne olmaktadır. Bu hareketlilik, Türk toplumunun kültürel çeşitliliğini daha da artırmakta, aynı zamanda içsel çatışmaları ve uyum sorunlarını da gündeme getirmektedir. Bugün göç ve toplumsal uyum süreci hem ulus devlet hem de küreselleşme bağlamında, yeni toplumun dinamiklerini de göz ardı etmeden derinlemesine analiz edilmesi gereken önemli bir konu olarak sosyologların karşısında durmaktadır.

Değişen toplumsal cinsiyet kodları, günümüz toplumlarında geleneksel örüntüleri köklü değişimlere uğratmakta ve bu durum aile kurumu başta olmak üzere tüm toplumsal yapıları yeniden şekillendirmektedir. Bu süreçte geleneksel kodlarla tanımlanan kültür, kimlik ve inanç gibi kolektif aidiyetlerin yanı sıra toplumsal kurumlar da köklü bir değişime maruz kalmaktadır. Bu değişim süreci

⁴⁶ Korkut Tuna, "Sosyolojinin Türkiye'ye Gelişinin 100. Yılı Üzerine", *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 10-11.

sosyologlar açısından yeni ve ilgi çekici araştırma alanları oluşturmaya devam etmektedir. Toplum bilim alanında geleneksel konular hâlâ ilgi uyandırmakla birlikte akademik ilginin merkezinde modern toplumun sorunları yer almaktadır.

Sonuç

Küresel ölçekte yaşanan hızlı değişimler karşısında sosyoloji disiplini, öncelikle içinde şekillendiği toplumun sorunları ile ilgilenmek durumundadır. Küresel tehditler karşısında nitelikli çözümler sunulabilmek için sosyoloji eğitiminin önemsenmesi ve çağdaş toplumsal sorunlarla yüzleşebilecek yetkinlikte akademik birikime sahip sosyologların yetiştirilmesi gerekir. Dolayısıyla Türk sosyolojisinin geleceği, sosyoloji eğitiminin niteliğinin yükseltilmesi, sosyologlara yeni istihdam alanlarının açılması ve akademik çalışmaların desteklenmesi ile doğrudan ilişkilidir. Sosyoloji eğitimi, yeni nesil sosyologların yetiştirilmesinde icracı bir role sahiptir. Üniversitelerin sosyoloji bölümleri, bu disiplini geleceğe taşıyacak ve ülkemizin sorunlarına ilgi duyup çözümlenmeye çalışacak sosyologları yetiştirme amacıyla ve gayretinde olmalıdır. Elbette bunun için sosyoloji müfredatları dinamik bir bakış açısıyla periyodik olarak güncellenmeli ve toplumun ihtiyaçlarına duyarlı mezunlar yetiştirilmelidir. Günümüze kadar geçen sürede önemli çalışmalar ortaya koyan Türk sosyologlarının sahip olduğu geleneğin sürdürülmesi için sürecin akademik kaygılarla yürütülmesi önemli bir ön şarttır. Bu kapsamda olmak üzere Türk sosyologlarının, alanın daha geniş bir perspektif kazanmasına ve farklı toplumsal bağlamların kavranmasına yönelik çalışmalar planlaması ve sürdürülebilir politikalar geliştirmesi büyük önem arz etmektedir. Dijital dönüşümün toplumsal etkilerinin analizi ve kültürel dinamiklerinin incelenmesi, Türk sosyolojisinin önümüzdeki yıllardaki önemli çalışma ve toplumsal sorumluluk alanlarını oluşturacaktır. Türk sosyologları, bu zorluklarla yüzleşerek disiplini daha ileri taşıyabilir ve toplumun karşılaştığı sorunlara nitelikli çözümler sunabilirler. Cumhuriyetimizin yeni yüzyılında sosyolojinin geleceği, toplumsal sorunlara duyarlı ve değişen koşullara hızlı yanıt verebilen sosyologların omuzlarında yükselecektir.

Kaynakça

Berkes, Niyazi. *Bazı Ankara Köyleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Uzluk Basımevi, 1942.

_____ *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 4. Basım, 2003.

Bilgiseven, Amiran Kurtkan. *Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.

- Boran, Behice. "Değişme Halinde Köylerimiz". *Adımlar* 4 (1943).
- _____ "Köy Davası Şehirleşmek Davasıdır". *Siyasi İlimler Mecmuası* 112 (1940).
- _____ "Köyde Sosyal Tabakalanma". *Yurt ve Dünya* 17 (1942).
- _____ "Metod Açısından Feodalite ve Mülkiyet II". *Yön* 51 (1962).
- Boyacıoğlu, Aslıhan Öğün - Boyacıoğlu, Levent. "Prens Mehmed Sabahaddin Bey". *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) I*. ed. M. Çağatay Özdemir. 261-319. Ankara: Phoenix, 2008.
- Bulut, Yücel. "Çağdaş Türk Düşüncesi İçinde Hilmi Ziya Ülken". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 499-516.
- Bulut, Yücel - Arlı, Alim. "Türkiye'de Sosyolojiyle 100 Yıl: Mirası ve Bugünü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 13-32.
- Çapcıoğlu, İhsan. "Türkiye'de Dini Hayatın Genel Görünümü". 11-49. *Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Dini Hayat*. ed. İ. Aycan vd. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 2023.
- Çelebi, Nilgün. "Sosyoloji Tarihimize Kısa Bir Bakış". *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 13-28. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.62303>
- _____ "Türkiye'deki Sosyoloji Dernekleri: Süreksizliklerin Ardındaki Süreklilik". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 677-690.
- Demircioğlu, Zübeyde. "Türkiye'de Sosyolojik Düşüncenin Doğuşu: Düşünürler, Düşünce Çevreleri ve İlişkiler". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 60/2 (2020), 653-671.
- Eğribel, Ertan. "Baykan Sezer Kaynakçası". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 611-632.
- _____ - Özcan, Ufuk. "Baykan Sezer". *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) II*. ed. M. Çağatay Özdemir. 491-522. Ankara: Phoenix, 2008.
- Erkul, Ali. "Prens Sabahattin". *Türk Toplum Bilimcileri I*. ed. Emre Kongar. 75-144. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Basım, 1993.
- Ertürk, Recep. "Türkiye'de Köy Sosyolojisi Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 185-194.

**Çapcıoğlu, İhsan-Çınar, Ramazan. Cumhuriyet'in 100. Yılında
Türkiye'de Sosyolojinin Dünü ve Bugünü.**

- Gürsoy, Şahin - Çapcıoğlu, İhsan. "Bir Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XLVII/2 (2006), 89-98.
- Göle, Nilüfer. *Modern Mahrem: Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları, 3. Basım, 1992.
- Kabakçı, Enes. "Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve Türk Sosyolojisine Etkisi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 41-60.
- Kaçmazoğlu, H. Bayram. *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Birey Yayıncılık, 1999.
- _____ "Türkiye'de Sosyolojinin 100 Yıllık Birikimi Üzerine Bazı Tespitler". *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 29-55. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.62830>
- Kaya, Tülay. "İçtimaiyat'tan Sosyoloji'ye: İÜEF Sosyoloji Bölümü'nün Tarihine ve Sosyoloji Derslerine Dair". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 713-730.
- Kayalı, Kurtuluş. "Bir Asırlık Sosyoloji Birikimi". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 11 (2008), 33-40.
- Kongar, Emre. *Türk Toplum Bilimcileri I*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Basım, 1993.
- _____ "Ziya Gökalp". *Türk Toplum Bilimcileri I*. ed. Emre Kongar. 27-73. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2. Basım, 1993.
- Köktürk, Gökhan V. *Türk Sosyolojisinde Metodolojik Değişmeler 1980-2003*. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2013.
- _____ "Türk Sosyolojisinde Metodolojik Yönelimler". *Sosyoloji Konferansları* 52 (Şubat 2015), 177-189. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.30396>
- Köseihal, N. Şazi. *Durkheim Sosyolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1971.
- _____ *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1955.
- Kumek, İbrahim. "Niyazi Berkes: Yaşamı, Eserleri ve Osmanlı-Türk Modernleşmesi Üzerine Görüşleri". *Akademik Düşünce Dergisi* 4 (2021), 107-124. <https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.884071>
- Meriç, Cemil. *Saint Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist*. İstanbul: İletişim Yayınları, 16. Basım, 2012.

- Oğuz Arı. "Türkiye'de Anket Metoduna Dayanan Sosyolojik Araştırmalar ve Uygulama Açısından Teori ve Kavramlar". *Türkiye'de Sosyal Araştırmaların Gelişmesi*. 127-136. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 1971.
- Ortaylı, İlber. "Mustafa Reşit ve Midhat Paşalarla A. Comte ve Pozitivistler". *Tarih ve Toplum* 14 (1985), 30-34.
- Özdemir, M. Çağatay (ed.). *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) II*. Ankara: Phoenix, 2008.
- Richter, Rudolf. *Sosyolojik Paradigmalar*. İstanbul: Küre Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Sağlam, Serdar. "Ziya Gökalp". *Türkiye'de Sosyoloji (İsimler-Eserler) I*. ed. M. Çağatay Özdemir. 161-219. Ankara: Phoenix, 2008.
- Şahin, Mehmet Cem. "Türk Sosyolojisinin Kısa Tarihi: Dönemler, Şahıslar ve Ana Yönelimler". *İslâmî İlimler Dergisi* 12/1 (2017), 7-41.
- Tuna, Korkut. "Sosyolojinin Türkiye'ye Gelişinin 100. Yılı Üzerine". *Sosyoloji Konferansları* 52 (2015), 3-12. <https://doi.org/10.18368/IU/sk.56599>
- Türkdoğan, Orhan. *Çağdaş Türk Sosyolojisi ve Sorunları*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2016.
- _____ *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*. İstanbul: Dede Korkut Yayınları, 2. Basım, 1977.
- Ülken, Hilmi Ziya vd. "Karataş Köyü Monografisi". *Sosyoloji Dergisi* 6 (1950), 85-103.
- _____ "Sociology in Turkey". *Sosyoloji Dergisi* 6 (1950), 140-149.
- _____ *Sosyoloji Problemleri*. İstanbul: Hüsnü Tabiat Matbaası, 1955.
- Yasa, İbrahim. *Hasanoğlan Köyü'nün İctimai-İktisadi Yapısı*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1955.
- _____ *Yirmibeş Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü: Karşılaştırmalı Bir Toplumbilimsel Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969.

